

Indeksikaalisuus Fregestä Kaplaniin

David Kaplanin teorian onnistumiset ja rajoitteet indeksikaalien semantiikassa

Filosofia / Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Kandidaatintutkielma

Nea Iso-Heiko

23.5.2026

Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Koulutusohjelma, oppiaine: Filosofia

Tekijä(t): Nea Iso-Heiko

Otsikko: Indeksikaalisuus Fregestä Kaplaniin: David Kaplanin teorian onnistumiset ja rajoitteet indeksikaalien semantiikassa

Ohjaaja(t): Yliopisto-opettaja Ari Maunu

Sivumäärä: 28 sivua

Päivämäärä: 23.5.2026

Tämän tutkielman tarkastelun kohteena on David Kaplanin semanttinen teoria indeksikaaleista sekä sen kohtaama kritiikki. Esittelemällä Kaplanin teorian ja sen kohtaaman kritiikin, pyrin hahmottelemaan, kuinka laaja-alaisesti teoria onnistuu selittämään indeksikaalit. Indeksikaalit, kuten sanat ”minä”, ”tänään” ja ”tuolla”, ovat kielellisiä ilmauksia, joiden viittauksen kohde kiinnittyy puhekontekstissa.

Kaplan lähestyy indeksikaaleja fregeläistä perinnettä vastustaen, minkä takia tutkielmassa perehdytään ensin Gottlob Fregen käsitykseen indeksikaaleista. Fregen mukaan ilmaisukonteksti on osa täydellistä ajatusta eli lauseen sanamuoto on yksin epätäydellinen ja täten vaatii lausumiskontekstin olosuhteita ilmaistakseen täydellisen ajatuksen. Indeksikaali ”minä” tuottaa kuitenkin Fregen teorialle haasteita, minkä vuoksi Frege päätyy esittämään, että ”minä-ajatukset” ovat yksityisiä, eli vain ajattelijan itse käsittämiä. Tämä asettuu muun muassa John Perryn mukaan ristiriitaan Fregen kielen objektiivisuuden ja intersubjektiivisuuden kanssa.

Myös Kaplan pitää Fregen näkemystä puutteellisena ja esittää, että indeksikaaleilla on sekä karakteri että sisältö: indeksikaaleja käytetään niiden karakterin eli kielellisen säännön mukaisesti ja käyttökontekstissa ilmaisun sisältö kiinnittyy viittauksen kohteeseen. Indeksikaalit ovat myös suoraan viittaavia eli itse olio on osana propositiota. Kaplanin teorialla on vakiintunut asema indeksikaaleja selittävänä teoriana, sillä se onnistuu selittämään, miten indeksikaaleja voidaan semantiikassa käsitellä. Aivan kaikessa teoria ei kuitenkaan ole onnistunut.

Kaplanin teorian kritiikki kohdistuu muun muassa indeksikaalien suoraan viittaavuuteen sekä kontekstin käsitteeseen, minkä vuoksi ongelmia ilmenee kompleksisten demonstratiivien osalta sekä vastaaja-pulmassa. Esittelen myös Perryn esimerkin ”sotkuisesta ostajasta” ja indeksikaalisten uskomusten tuomasta haasteesta: Kaplanin teoria ei onnistu kattavasti selittämään kognitiivisten uskomusten roolia suhteessa käyttäytymiseen. Lopuksi käsittelen Susanne Bobzienin uudelleentulkintaa Fregen yksityisistä minä-ajatuksista ja nostan fregeläisten tai kognitiivisten teorioiden varteenotettavuuden indeksikaalisten uskomusten selittämisessä. Hahmottelen Kaplanin teorian onnistuneeksi juuri indeksikaalien semantiikassa ja formaalissa operoinnissa, mutta puutteelliseksi subjektiivisen ja psykologisen ulottuvuuden kattamisessa.

Avainsanat: Indeksikaalit, semantiikka, David Kaplan

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Fregen identiteettiväitteiden pulma ja indeksikaalit	6
2.1	Mielen ja tarkoitteen erottelu ratkaisuna	7
2.2	Frege ja indeksikaalit	8
2.3	John Perryn kritiikki	9
3	David Kaplanin semanttinen teoria	11
3.1	Erottelu karakteriin ja sisältöön	12
3.2	Kontekstin ja arviointiolosuhteiden jako	14
3.3	Kaplanin teorian seuraamukset	15
4	Kaplanin teorian kritiikki	17
4.1	Vastaaja-pulma	18
4.2	Perryn sotkuinen ostaja ja indeksikaaliset uskomukset	19
4.3	Bobzien Fregen uudelleentulkitsijana	22
5	Lopuksi	25
	Lähteet	27

1 Johdanto

Yleisessä arkipäiväisessä viestinnässä käytetään kielellisiä ilmauksia, joista syntyy merkitysteorialle vaikeita filosofisia ongelmia. Luonnollisessa kielessä käytämme usein ilmauksia, joiden viittauksen kohde määräytyy käyttökontekstissa. Sanan ”minä” merkityksen määrittäminen on vaikeaa, kun se viittaa eri ihmisiin eri puhujien lausumina. Tällaisilla *indeksikaalisilla ilmauksilla* tarkoitetaan sellaisia kielellisiä ilmauksia, joiden viittauksen kohde vaihtelee käytetyn yhteyden mukaan.¹ Vakiintuneita esimerkkejä indeksikaaleista ovat pronominit, kuten ”minä”, ”sinä”, ”hän” ja ”tuo” sekä adverbit, kuten ”nyt”, ”eilen”, ”tänään” ja ”täällä”.² Esimerkiksi lauseen ”minä matkustin eilen tänne” merkitykseen vaikuttaa niin puhuja (kuka on minä), lausumisajankohta (milloin oli eilen) kuin lausumipaikka (missä on täällä).

Indeksikaalit jaetaan usein *puhtaisiin indeksikaaleihin* (engl. pure indexicals) ja *aitoihin demonstratiiveihin* (engl. true demonstratives).³ Puhtaiden indeksikaalien sisältö tai tarkoite on automaattisesti kiinnittynyt käyttökontekstiin: kun sanotaan ”minä”, sisältö on puhuja ja ”tänään” on suoraan lausumisajankohta. Aidot demonstratiivit puolestaan tarvitsevat jotain puheaktin lisäksi, jotta niiden sisältö ymmärretään oikein. Jos sanotaan ”tuolla savuaa”, mutta ei osoiteta mihinkään, ilmaus jää vajaaksi. Aidot demonstratiivit, kuten ”tämä” ja ”tuo”, vaativat siis jonkinlaisen eleen tai tarkennuksen puhujalta, jotta ne viittaavat mihinkään.⁴ Tässä tutkielmassa viitataan yksinkertaisuuden vuoksi indeksikaaleihin yleisesti enkä tarkenna tai rajaa käsittelyä puhtaiden indeksikaalien ja aitojen demonstratiivien välillä. Puhun indeksikaaleista laajassa merkityksessä sellaisina kielellisinä ilmauksina, joiden merkityksen muodostuminen tapahtuu kontekstissa.⁵

Indeksikaalit ovat mielenkiintoinen kielifilosofisen tarkastelun kohde, sillä sanojen kontekstiriippuvuus haastaa perinteisiä merkitysteorian näkemyksiä. Erityisesti

---

¹ Tämä määrittely ei ole yksimielisesti hyväksytty (Braun 2017, 1.1).

² Georgi n.d.

³ Erottelu on vakiintunut pitkälti David Kaplanilta (Kaplan 1989a, 489–491).

⁴ Georgi n.d.

⁵ Recanatin mukaan konteksti täyttää indeksikaalisen ilmaisun sisältämän avoimen paikan ja tätä prosessia hän kutsu saturaatioksi (Recanati 2004, 7–10).

loogikoille indeksikaalit tuottavat päänvaivaa, kun pyritään formalisoimaan luonnollista kieltä muodollisille malleille. Indeksikaalit myös tekevät kiistanalaisen *suoran viittaamisen* (engl. direct reference) teorian tarkastelunalaiseksi, sillä fregeläisillä teorioilla ei pystytä selittämään indeksikaalien luonnetta ja toimintaa tyydyttävästi.⁶ Indeksikaaleihin kohdistuva tutkimus asettuu osaksi laajempaa kielellisen käänteen kehitystä. Erityisesti ideaalikielen filosofiassa indeksikaalit ovat tärkeä aihealue, sillä filosofisia ongelmia pyritään ratkaisemaan, tai jopa poistamaan, kielenkäyttöön ja kielen merkityksiin pureutumalla.

Tässä tutkielmassa analysoin David Kaplanin vaikutusvaltaisen merkitysteorian kykyä selittää indeksikaalien semantiikkaa ja arvioin, kuinka se hahmottuu esitettyä kritiikkiä vasten. Lähdän liikkeelle 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kirjoittaneesta Gottlob Fregestä, jonka merkitys kielifilosofialle on kiistaton. Frege erottelee ilmausten *mielen* ja *tarkoituksen* toisistaan ja soveltaa tätä myös indeksikaaleihin. Fregen yritys soveltaa teoriaansa indeksikaaleihin kohtaa kuitenkin yllättävän suuria vaikeuksia. Nämä vaikeudet osaltaan vaikuttivat 1970-luvulla syntyneisiin uusiin lähestymistapoihin, kuten Fregeä kritisoineen David Kaplanin indeksikaaleja koskevan teorian muotoutumiseen. Kaplanin teoriaa pidetään modernin semantiikan kulmakivenä, ja se käsittää indeksikaalit suoraan viittaavina, joiden merkitys määrittyy kaksiulotteisesti karakterin ja sisällön avulla.

Vaikka Kaplanin teoria onnistuu selittämään, miten indeksikaalit saavat merkityksensä, se ei kuitenkaan onnistu kattamaan aivan kaikkea indeksikaaleista. John Perryn esimerkki ”sotkuisesta ostajasta” paljastaa Kaplanin teoriasta indeksikaalisia uskomuksia ja ajatuksia koskevat haasteet. Vielä 2020-luvulla vireillä ollut keskustelu, esimerkiksi Susanne Bobzienilta, on nostanut kysymyksiä Fregen teorian virheellisestä tulkinnasta ja uudelleen arvioitavasta asemasta indeksikaaleihin soveltuvana teoriana. Esittelemällä Kaplanin teorian kohtaamaa kritiikkiä hahmottelen, missä määrin se onnistuu selittämään indeksikaalit.

---

⁶ Georgi n.d.

2 Fregen identiteettiväitteiden pulma ja indeksikaalit

Modernin analyyttisen kielifilosofian isänä pidetään yleisesti saksalaista Gottlob Fregeä, jonka työ vaikutti niin kielifilosofiaan kuin logiikkaan ja matematiikkaankin. Fregen keskeinen pyrkimys oli yksinkertaistaa kieli logiikan tarpeita varten subjektiivisesta monimerkityksellisyydestä ja epämääräisyydestä. Tätä varten hän kehitti *käsitekirjoituksen* (saks. Begriffsschrift), jonka tehtävä on toimia kielenä, jossa ilmausten kielellinen muoto paljastaa yksiselitteisesti niiden loogisen muodon.⁷ Frege kuitenkin havaitsi, että kielen ja todellisuuden suhde on monimutkaisempi kuin pelkkien sanojen ja objektien välinen kytkös.

Vuonna 1892 julkaistussa artikkelissaan ”Über Sinn und Bedeutung” (engl. ”On Sense and Meaning”) Frege ratkoo objektien ja sanojen välistä loogista ongelmaa erottamalla kielellisten ilmausten kaksi erilaista merkitystä, jotka nousevat esiin hänen esittämänsä pulman avulla. *Identiteettiväitteiden pulma* (engl. the puzzle of identity statements, Frege’s puzzle) liittyy ongelmaan, joka syntyy, kun identiteettiväitteissä samuus ilmaistaan käyttämällä kahta eri yksilötermiä, jotka viittaavat samaan objektiin.⁸ Identiteettiväitteet muotoa ” $a = a$ ” ovat analyyttisiä ja niiden tiedetään olevan tosia a priori. Sen sijaan identiteettiväitteet muotoa ” $a = b$ ” voivat sisältää uutta tietoa, jotka vaativat empiirisiä tutkimuksia niiden todentamiseen. Jos esimerkiksi ” a ” on ”Aamutähti” ja ” b ” on ”Iltatähti”, molemmat lauseet ” $a = a$ ” ja ” $a = b$ ” kertovat planeetta Venuksesta ja ovat tosia. Jos sanojen merkitys olisi vain se kohde, johon ne viittaavat (Venus), lauseilla pitäisi olla sama merkityssisältö, sillä ” a ” ja ” b ” viittaavat samaan olioon. Näin ei kuitenkaan ole, vaan ensimmäinen lause ” $a = a$ ” on tautologia, ja jälkimmäinen ” $a = b$ ” on tähtitieteellinen havainto. Tästä nousee kysymys, miten kaksi lausetta voivat kertoa samasta asiasta, mutta olla tiedollisesti eriarvoisia.⁹

---

⁷ Raatikainen 2014.

⁸ Frege esittää myös *propositionaalisten asenteiden* (engl. propositional attitude reports) pulman, mutta en käsittele tätä aiheeni rajauksen vuoksi.

⁹ Frege 1984a, 157–158.

2.1 Mielen ja tarkoitteen erottelu ratkaisuna

Pulman ratkaisemiseksi Frege esitti, että sanojen merkitys ei voi olla vain niiden viittauksen kohde, vaan nimillä ja kuvauksilla on sekä *mieli* (saks. Sinn) että *tarkoite* (saks. Bedeutung). Tarkoite eli viittauksen kohde on se olio tai asiointila, johon ilmaisu viittaa maailmassa objektina. Kielellisen ilmaisun mieli on puolestaan tapa, jolla olio *esitetään* (saks. Art des Gegebenseins) tai miten se tavoitetaan: oliota ei tavoiteta ”paljaana” vaan aina sen mielen kautta.¹⁰ Lauseen mieli on Fregen mukaan objektiivinen *ajatus* (saks. Gedanke), jonka se ilmaisee ja jonka kielen käyttäjä käsittää ymmärtäessään lauseen.¹¹ On huomattava, että mielen olemassaolo ei edellytä viittauksen kohteen olemassaoloa.¹² Koska saman mielen tai lauseen ajatuksen voivat tavoittaa eri ajattelijat, mielet ovat ihmisistä riippumattomia abstrakteja olioita.¹³

Mielen ja tarkoitteen erottelulla identiteettiväitteiden problematiikkaan päästään käsiksi. Fregen hahmotelman mukaisesti ”Aamutähdellä” ja ”Iltatähdellä” on sama viittauksen kohde eli sama tarkoite mutta eri mieli, eli ne viittaavat eri tavoilla kohteeseensa.¹⁴ Aamutähti nähdään aamutaivaalla ja Iltatähti loistaa iltataivaalla, jolloin ne käsitetään eri tavoilla. Fregen mukaan lauseen mieli riippuu sen osien mielistä. Ja koska yksilötermeillä ”a” ja ”b” on eri mielet, lauseet ”a = a” ja ”a = b” ilmaisevat eri ajatukset.¹⁵ Lauseen ”a = a” ajatuksen osat ovat identtiset, mikä tekee sisällöstä triviaalin, kun taas lauseen ”a = b” ajatuksen osat koostuvat kahdesta eri tavasta esittää sama olio, minkä vuoksi sen oivaltaminen on tiedollinen saavutus. Vaikka Fregen teoria näyttää ratkaisevan identiteettiväitteiden ongelman, joutuu se kuitenkin vaikeuksiin indeksikaalisten ilmausten kanssa.

---

¹⁰ Frege 1984a, 158.

¹¹ Frege 1984a, 162.

¹² Frege 1984a, 159.

¹³ Tässä on samankaltainen ajatus, mitä Platon esitti ideoiden maailmasta. Frege viittasi tähän ”kolmantena valtakuntana” (Frege 1984b, 363).

¹⁴ Frege 1984a, 158.

¹⁵ Frege 1984a, 162.

2.2 Frege ja indeksikaalit

Frege ei käsitellyt kirjoituksissaan indeksikaaleja laaja-alaisesti, mutta hän pohti vuoden 1918 esseessään ”Der Gedanke” (engl. ”Thoughts”) muun muassa ”minä” indeksikaalia. Frege pyrkii sovittamaan yhteen mielen käsitteen kanssa kielellisen kontekstin sekä ikuiset loogiset ajatukset. Indeksikaaleja käsittelevä ”Laubenkatkelma” on pituudestaan huolimatta synnyttänyt huomattavasti kommentoivaa kirjallisuutta. Fregen päämielenkiinto kohdistuu loogisiin ja matemaattisiin kysymyksiin, minkä takia erityisen syvällisen indeksikaaleja koskevan analyysin puutetta ei voida pitää erikoisena. Tästä huolimatta indeksikaalien selittämistä voidaan pitää välttämättömänä vaatimuksena Fregen järjestelmältä. Olihan hänen kielifilosofiansa keskeisimmistä tavoitteista nimenomaan selvittää, miten kielelliset ilmaukset välittävät informaatiota.¹⁶

Kirjoituksissaan Frege tunnisti kontekstisidonnaisuuden merkityksen lauseiden ilmaiseman ajatuksen suhteen. Pelkkä lauseen sanamuoto ei riitä ajatuksen ilmaisemiseen, vaan esimerkiksi *aikamääre* (engl. time-indicator/specification) on osa ilmaisun ajatusta. Esimerkiksi lauseessa, jossa käytetään preesensia ilmaisemaan tiettyä ajanhetkeä, on tiedettävä, milloin lause on lausuttu, jotta voisimme tietää, minkä ajatuksen lause ilmaisee.¹⁷ Fregen mukaan vasta aikamääreellä täydennetty lause ilmaisee ajatuksen ja vain tällaisille täydellisille lauseille voidaan asettaa kysymys totuusarvosta, joka on ajattomasti tosi tai epätosi.¹⁸ Pelkkä lauseen sanamuoto, kuten kirjoitettu tai lausuttu virke, ei aina riitä ilmaisemaan täydellistä ilmaisua. Fregen mukaan vasta sanamuodon ja lausumiskontekstin yhdistelmä ilmaisee loogisesti täydellisen ajatuksen. Tämä korostuu esimerkiksi sanojen ”tänään” ja ”minä” kohdalla. Kyseiset indeksikaalit vaativat tiedon lausumiskontekstista, kuten puhujasta, ajasta tai paikasta. Demonstratiivit, kuten ”täällä” tarvitsevat puolestaan jonkinlaisen demonstraation. Frege pitää esimerkiksi sormella osoittamista ja muita eleitä osana täydellistä ajatuksen ilmaisua.¹⁹

---

¹⁶ DeVedi 1996, 36–38.

¹⁷ Frege 1984b, 357–358.

¹⁸ Frege 1984b, 370.

¹⁹ Frege 1984b, 358.

Kuitenkin käsitellessään pidemmälle sanaa ”minä” Frege ajautuu kiistanalaiseen ”yksityisten mielten” esittämiseen. Ihmisen ajatellessaan itseään, hän (esimerkiksi tohtori Lauben) tavoittaa ajatuksia, joita kukaan muu ei voi tavoittaa tai käsittää. Jokainen on annettu itselleen erityisellä ja alkuperäisellä tavalla, jolla kukaan muu ei voi olla itselleen annettu. Näitä yksityisiä mieliä, tai ei-viestitettäviä minä-ajatuksia, ei voida viestiä suoraan. Tämän takia puhujan on viitattava itseensä ”minä” -sanan sellaisessa mielessä, jonka muut voivat tavoittaa, kuten ”hän, joka puhuu sinulle tällä hetkellä”.²⁰ Fregen käsitys ”minä” sanan mielestä kuitenkin vaikuttaa epäintuitiiviselta hänen järjestelmänsä sisällä. Koska Frege pitää ajatuksia objektiivisina ja intersubjektiivisina, yksityiset ajatukset tuntuvat asettuvan selkeään ristiriitaan hänen järjestelmässään.

2.3 John Perryn kritiikki

Artikkelissaan ”Frege on Demonstratives” (1977) John Perry kritisoi Fregen indeksikaaleja käsittelevää osuutta väittämällä, ettei Fregen mielen käsite onnistu selittämään indeksikaaleja tyydyttävästi. Koska Frege pitää ajatuksia objektiivisina ja jaettavina, syntyy selkeä ristiriita indeksikaalien lausumiskontekstista riippuvaisten tarkoitteiden kanssa. Ristiriita syvenee, kun Frege esittää, että itseä ajatellessa, ajatellaan sellaisia ajatuksia, joita kukaan muu ei voi käsittää. Perryn mukaan tämä ”yksityisten mielten”, tai ei-kommunikoitavien minä-ajatusten esittäminen viittaa vaikeisiin ongelmiin, joita indeksikaalit aiheuttavat Fregelle.²¹

Perryn mukaan Fregen ongelma syntyy siinä, että indeksikaalisen ilmauksen sisältävä epätäydellinen mieli ei vaaditulla tavalla täydenny kontekstista. Perryn esittää, että indeksikaaleilla on sekä rooli että arvo: rooli on sanan muuttumaton sääntö ja arvo on sanan vaihtuva viittauskohde. Esimerkiksi ”tänään” sanan rooli on ”kontekstissa viitataan lausumispäivään” ja sanan arvo voi olla 6.12. lausuttuna itsenäisyyspäivä. Fregellä ei ole käsitettä roolille, vaan mieli poimii kohteen suoraan ilman kontekstia, vaikka indeksikaalin ymmärtäminen vaatii kontekstiin kytkeytyvän säännön osaamista.²²

---

²⁰ Frege 1984b, 358–360.

²¹ Perry 1977, 474.

²² Perry 1977 479.

Frege sen sijaan olettaa, että tiettyjen aikamääreiden tai olosuhteiden avulla voimme päästä lausumasta ajatukseen – eli että indeksikaali ei tarjoa vain viittauksen kohdetta, vaan täydentävän mielen. Tämä on Perryn mukaan hämmentävää, sillä sana ”tänään” on kielellinen ilmaus, joka voi eri asiayhteyksissä vastata rajatonta määrää eri mieliä. On siis Perryn mukaan virhe olettaa, että konteksti tarjoaisi ”täydentävän mielen”, sillä se antaa vain viittauksen kohteen.²³

---

²³ Perry 1977, 480.

3 David Kaplanin semanttinen teoria

John Perryn lisäksi David Kaplan on käsitellyt Fregen teorian puutteita indeksikaalien osalta. Kattavassa artikkelissaan ”Demonstratives: An Essay on the Semantics, Logic, Metaphysics, and Epistemology of Demonstratives and Other Indexicals” (1989) Kaplan esittää oman teoriansa indeksikaaleista. Kaplan ei Perryn tavoin pidä Fregen ajatuksia, sopivina kantamaan lauseiden kognitiivisia eroja ja esittää Perryn kanssa samankaltaisen erottelun ilmaisun sisällöstä ja karakterista.²⁴ Kaplanin mukaan jo Fregen teoria olisi onnistunut selittämään indeksikaalit, mikäli Frege olisi tunnistanut niiden olevan suoraan viittaavia. Tällöin nykyisin Kaplanin nimeen liitettävä indeksikaalien standarditeoria olisi tunnettu Fregen nimellä.²⁵ Kaplan myös tulkitsee Fregen yhdistäneen mielen käsitteellä kaksi erilaista merkitystä yhdeksi.²⁶

Kaplanin nimeen liitetään kaksi erillistä teoriaa: indeksikaalien semanttinen teoria²⁷ sekä indeksikaalien logiikkaa koskeva teoria (LD, the Logic of Demonstratives).²⁸ Kaplanin teoria indeksikaaleista pyrkii olemaan kuvaus siitä, miten indeksikaaleja voidaan merkitysteoriassa käsitellä, tai miten niillä on sisältö tai merkitys.²⁹ Teoria perustuu kahdelle periaatteelle: 1. puhtaiden indeksikaalien viittauskohde määrittyy kontekstissa ja demonstratiivin viittauskohde määrittyy demonstroinnin avulla, sekä 2. kaikki indeksikaalit ovat suoraan viittaavia (engl. directly referential).³⁰ Kaplanin LD on puolestaan merkittävä kehitysaskel loogisessa perinteessä, koska se sisältää merkitykseltään vaihtelevia kielellisiä ilmaisuja. Perinteisesti logiikan tavoitteena on ollut rakentaa tarkkoja päättelyjärjestelmiä poistamalla luonnollisen kielen piirteistä moniselittelisyyden, kontekstiherkkyden ja indeksikaalisuuden. Tästä poiketen

---

²⁴ Kaplanin karakteri vastaa Perryn roolia ja sisältö arvoa.

²⁵ Kaplan 1989a, 501 n. 26. ”If Frege had only supplemented these comments with the observation that indexicals are devices of direct reference, the whole theory of indexicals would have been his.”

²⁶ Kaplan 1989b, 568.

²⁷ Tarkemmin sanoen Kaplanilla on kaksi semanttista teoriaa: toinen perustuu strukturoituihin propositioneihin ja toinen muodolliseen indeksikaalien logiikkaan (LD). Teoriat eroavat sen osalta, miten ne määrittelevät lauseen ilmaiseman sisällön (engl. content). Logiikkaan perustuva teoria esittää sisällön intensiona, jolloin propositio on vain mahdollisten maailmojen joukko. Strukturoituihin propositioneihin perustuvaa teoriaa pidetään yleisesti parempana (ja siihen viitataan ”Kaplanin semanttisena teoria na”), minkä takia esittelen sen yksityiskohtaisesti ja sivuutan logiikkaan perustuvan teorian. (Georgi n.d., 5b.)

²⁸ Braun 2017, 3.7.

²⁹ Kaplan 1989a, 498–490.

³⁰ Kaplan 1989a, 492.

Kaplanin logiikka osoittaa, että indeksikaalisuus voidaan ottaa huomioon ja sisällyttää osaksi järjestelmää.³¹ LD:n erikoisuus on, että se tunnistaa lauseita, jotka ovat loogisesti tosia mutta eivät välttämättömiä totuuksia. Selkein esimerkki tästä on ”minä olen tässä nyt”, joka on aina tosi jokaisessa kontekstissa³², mutta se ei kuitenkaan ole välttämätön totuus, sillä puhuja olisi voinut olla myös jossain muualla.³³ Vaikka Kaplanin logiikka on vaikutusvaltainen, käsittelemme ensisijaisesti indeksikaalien semanttista teoriaa.

Jotta Kaplanin semanttinen teoria ymmärretään oikein, tulee sen sisältämä russellilainen propositiokäsitys selventää. Toisin kuin Frege, Russell ajattelee kielen kytkeytyvän suoraan todellisuuteen ilman käsitteellisiä kerroksia. Propositionot ovat monimutkaisia, strukturoituja kokonaisuuksia, jotka sisältävät objekteja ja ominaisuuksia *konstituentteina* (engl. constituents) eli propositionien rakenneosina.³⁴ Esimerkiksi lauseen ”Puppe on koira” ilmaiseman proposition konstituentit ovat Puppe ja ominaisuus olla koira. Tällaisia strukturoituja propositionia usein kuvataan *järjestettyinä n-monikkoina* (engl. ordered n-tuples), kuten ⟨olla koira, Puppe⟩. Koska propositioni sisältää tietyn objektin tai yksilön, puhutaan *singulaarisesta propositionista* (engl. singular proposition).³⁵ Oleellista russellilaisessa propositionihahmotelmassa on, että propositioni sisältää itse viittauksen kohteen.³⁶ Tämä eroaa merkittävästi Fregen näkemyksestä, jossa lauseen mieli on abstrakti ajatus, joka välittää viittauksen kohteen.

3.1 Erottelu karakteriin ja sisältöön

Vältyäkseen Fregen mielen käsitteen ongelmilta, Kaplan jakaa merkityksen kahteen tasoon: *karakteriin* (engl. character) ja *sisältöön* (engl. content). Tällöin onnistutaan

---

³¹ Soames 2010, 93.

³² Koska puhuja on aina paikalla lausumishetkellä.

³³ Georgi n.d., 5a.

³⁴ Kaplan 1989a, 494.

³⁵ Proposition singularisuus toimii generaalisuuden vastakohtana – generaaliset propositionit sisältävät vain käsitteitä, eli koskevat tietyssä mielessä kaikkia objekteja (Fitch & Nelson n.d.).

³⁶ Georgi n.d., 3a.

selittämään, miten indeksikaalit voivat olla merkitykseltään pysyviä mutta viittaukseltaan muuttuvia. Karakteri on ilmaisun muuttumaton, kontekstista riippumaton merkitys, jonka kielen osaja hallitsee.³⁷ Sisältö puolestaan on se, mitä ilmaisulla sanotaan tai väitetään tietyssä kontekstissa. Ilmaisuu, kuten lause, määräinen kuvaus tai indeksikaali, saa sisällön vasta tietyssä lausumiskontekstissa. Perinteisesti lauseen sisältöä on kutsuttu myös propositioksi.³⁸ Selventävä esimerkki karakterin ja sisällön erottelusta on indeksikaali ”minä”. Kun Puppe-koira toteaa ”minä olen koira”, sanan ”minä” sisältö on Puppe itse ja karakteri on ”minä” -sanon merkitys tai sääntö, eli ”minä viittaa puhujaan tai kirjoittajaan”. Ilmaisun karakteri pysyy siis samana eri käyttökonteksteissa ja koskee sanoja ja lauseita tyyppinä, kun taas sanojen ja lauseiden esiintymien sisältö vaihtelee eri konteksteissa.³⁹

Sen lisäksi, että karakteri on se, minkä kielenkäyttäjät ymmärtää käyttäessään ilmaisua, voidaan sen roolia havainnollistaa myös funktiona.⁴⁰ Esimerkiksi ”minä” -sanon karakteri on funktio, jonka arvo missä tahansa kontekstissa c on c :n agentti, eli itse kontekstin puhuja tai kirjoittaja. Samalla tavalla lauseen ”minä olen filosofi” karakteri on funktio, jonka arvo missä tahansa kontekstissa c , jossa A on kontekstin c agentti, on strukturoitu propositio $\langle A, \text{olla filosofi} \rangle$.⁴¹ Myös sisältö määrittyy funktiossa, jossa mahdolliset arviointiolosuhteet⁴² tuottavat arvoksi ekstension eli totuusarvon tai viittauksen kohteen (objektin). Kaplan mallintaa karakterin ja sisällön funktioita:

Karakterit: kontekstit $\rightarrow$ sisällöt

*Sisältö: arviointiolosuhteet $\rightarrow$ ekstensiot*⁴³

Erottelen myötä kahden lauseen esiintymät voivat olla sisällöltään samanlaisia, vaikka ne eroaisivat karakteriltaan. Myös kaksi lausetta voivat olla karakteriltaan samanlaisia, mutta sisällöltään erilaisia eri konteksteissa.⁴⁴ Esimerkiksi Puppe-koira ja Timppa-

---

³⁷ Kaplan 1989a, 505.

³⁸ Kaplan 1989a, 500–501.

³⁹ Kaplan 1989a, 524.

⁴⁰ Kaplan 1989a, 505.

⁴¹ Braun 2017, 3.4.

⁴² Ks. osio 3.2.

⁴³ Kaplan 1989a, 506.

⁴⁴ Kaplan 1989a, 524.

marsu molemmat lausuvat lauseen ”minä olen eläin”. Vaikka kyseessä on sama lause, eli lauseilla on sama karakteri, sanovat eläimet sisällöllisesti eri asian: Puppe ilmaisee, että hän on eläin (koira) ja Timppa sanoo, että hän on eläin (marsu). Lausumilla voi olla sama sisältö, mutta eri karakteri, esimerkiksi kun Puppe-koira sanoo ”minä olen koira” ja Timppa-marsu toteaa Puppelle ”sinä olet koira”. Tällöin eri lauseet tuottavat saman proposition ⟨olla koira, Puppe⟩.⁴⁵

3.2 Kontekstin ja arviointiolosuhteiden jako

Kaplan erottelee toisistaan ilmaisujen *käyttökontekstit* (engl. context of use) ja *arviointiolosuhteet* (engl. circumstances of evaluation). Ilmaisujen käyttökontekstit ovat niitä todellisia tilanteita, joissa ilmaisuja käytetään. Käyttökontekstit määrittävät tai kiinnittävät viittauksen kohteet.⁴⁶ Jokaisessa kontekstissa on ainakin agentti c_A , aika c_T , paikka c_P ja mahdollinen maailma c_W . Nämä kontekstien parametrit voidaan esittää nelikkona $\langle c_A, c_P, c_T, c_W \rangle$.⁴⁷ Kontekstit siis kiinnittävät viittauksen kohteiksi tiettyjä yksilöitä: tietyssä kontekstissa ”minä” on Puppe-koira ja toisessa Timppa-marsu.

Arviointiolosuhteet ovat kontrafaktuaalisia tilanteita, joiden suhteen lauseiden sisältöä voidaan arvioida mahdollisissa maailmoissa.⁴⁸ Arviointiolosuhteet esitetään pareina $\langle t, w \rangle$, jossa t edustaa aikaa ja w mahdollisia maailmoja. Propositio, tai sisältö, voi olla totta yhdessä arviointiolosuhteessa ja epätosi toisessa.⁴⁹ Esimerkiksi, propositio ⟨olla koira, Puppe⟩ voi olla totta olosuhteessa $\langle t_1, w_1 \rangle$, mutta epätotta $\langle t_1, w_2 \rangle$ jos Puppe on koira tässä maailmassa w_1 ja kissa mahdollisessa maailmassa w_2 .

Jaotteluiden pohjalta Kaplan esittelee kaksiulotteisen semantiikan, jossa lauseen totuusarvo relativisoidaan tai indeksoidaan sekä kontekstiin että arviointiolosuhteisiin nähden.⁵⁰ Koska indeksikaaleja sisältävän lauseen sisältö on riippuvainen kontekstista,

⁴⁵ Georgi n.d., 3a. Käsittelen tällaisen propositiostruktuurin ongelmallisuutta osiossa 4.2.

⁴⁶ Kaplan 1989a, 501; Georgi n.d., 3.

⁴⁷ Georgi n.d., 3b; Kaplan 1989a, 508.

⁴⁸ Kaplan 1989a, 494.

⁴⁹ Braun 2017, 3.2.

⁵⁰ Kaplan 1989a, 509–510. Tällainen kaksoisindeksointi tunnustettiin jo ennen Kaplanin teoriaa välttämättömäksi indeksikaalien suhteen.

on välttämätöntä, että myös lauseen totuusarvo on suhteellistettu kontekstiin.⁵¹ Tällöin totuuden arviointi tapahtuu kahdessa vaiheessa: konteksti kiinnittää lauseen sisällön ja lauseen sisältö määrittää totuusarvon valitussa maailmassa.⁵²

Lauseen totuus kontekstissa voidaan määritellä seuraavasti: lause L on tosi suhteessa kontekstiin c jos ja vain jos lauseen L sisältö suhteessa c:hen on tosi c:n maailmassa c_w . Esimerkiksi lause ”minä olen Puppe” on tosi suhteessa kaikkiin niihin konteksteihin, joissa Puppe-koira on puhujana.⁵³ Kaksoisindeksioinnin avulla voidaan tarkastella modaalioperaattoreita, kuten ”mahdollinen”. Koska lauseen sisällön totuutta ei arvioida pelkästään tietyssä kontekstissa, vaan myös suhteessa arviointiolosuhteisiin, voidaan lausetta tarkastella kontrafaktuaalisesti eli tosiasioiden vastaisesti. Tämän avulla voidaan myös erottaa toisistaan totuus kontekstissa (validius) ja välttämätön totuus.⁵⁴

3.3 Kaplanin teorian seuraamukset

Eräänä seuraamuksena teoriastaan Kaplan esittää, että indeksikaalit ovat *suoraan viittaavia* (engl. directly referential). Tällöin sisältö kontekstissa on itse viittauksen kohde. Russellilaisen propositiokäsityksen mukaisesti, olio on itsessään proposition osana ja koska indeksikaaleilla on säännönmukainen karakteri, viittaus *kiinnittyy* (engl. fix the reference) kohteeseen tietyssä kontekstissa.⁵⁵ Eli kun konteksti on kerran kiinnittänyt lauseen sisällön, sisältö pysyy samana kaikissa arvioitavissa maailmoissa. Lauseen sisältöön ei sisälly mitään kuvailevaa ominaisuutta vaan sisältää vain itse olion. Kaplanin hahmotelma eroaa oleellisesti Fregen perinteestä, jossa viittauskohde saavutetaan mielen kautta. Indeksikaalien suoraan viittaavuus tekee niistä myös rigidejä designaattoreita, eli ne viittaavat samaan yksilöön kaikissa mahdollisissa maailmoissa, kun viittaus on kontekstissa kiinnittynyt.⁵⁶

---

⁵¹ Kaplan 1989a, 522.

⁵² Braun 2017, 3.2.

⁵³ Georgi n.d., 3c.

⁵⁴ Braun 2017, 3.2.

⁵⁵ Kaplan 1989a, 518.

⁵⁶ Käsité ja määritelmä on alun perin peräisin Saul Kripkeltä (Kaplan 1989a, 492).

Kaplanin teoria ei kuitenkaan tarjoa yksiselitteistä ratkaisua Fregen pulmaan identiteettiväitteiden informatiivisuudesta. Kaplanin mallissa sekä indeksikaalin että erisnimen sisältö on itse olio, jolloin lauseiden ”Aamutähti on Iltatähti” ja ”Aamutähti on Aamutähti” ilmaiseva propositio on sisällöllisesti sama: (Venus, Venus). Kaplanin jako sisältöön ja karakteriin selventää tilannetta tiettyyn pisteeseen: erisnimillä ”Iltatähti” ja ”Aamutähti” on eri karakterit, vaikka viittauksen kohde eli sisältö on sama. Tällöin ”Aamutähti” ja ”Iltatähti” ovat erilaisia esitystapoja Venukselle, eli kohde voidaan tavoittaa kahden eri kognitiivisen reitin kautta.⁵⁷ Kaplan mukaan erisnimiä ja indeksikaaleja ei kuitenkaan voida operoida samalla, sillä erisnimet ”romahduttavat” karakterin ja sisällön erottelun: erisnimillä ei ole selkeää karakteria, koska ne viittaavat suoraan oloon ilman kielellistä sääntöä.⁵⁸

Tiivistetysti Kaplanin teoria kuitenkin onnistuu indeksikaalien semantiikassa formalisoimaan indeksikaalisten ilmausten viittauksen kohteet ja totuusehdot selkeästi. Karakterin ja sisällön käsitteillä Kaplan onnistuu selittämään, miten indeksikaalit voivat olla merkitykseltään pysyviä mutta viittauksen kohteeltaan muuttuvia. Lauseiden merkitykset ovat julkisia ja niiden kytkeytyminen maailmaan ja kontekstiin tekee teoriasta vahvan. Myös Kaplanin logiikkaa koskevat oivallukset ovat arvostettuja ja asettuvat huomiota herättäviksi perinteisen logiikan kentässä.

---

⁵⁷ Kaplan 1989a, 530–532.

⁵⁸ Kaplan 1989a, 562.

4 Kaplanin teorian kritiikki

Kaplanin teorialla on ollut merkittävä vaikutus kielifilosofiassa, jonka vuoksi se on myös kohdannut myös paljon kritiikkiä ja haasteita. Oleellimmat kritiikit ottavat kantaa teorian suoraan viittaavuuteen ja kontekstin käsitteeseen. Suoraan viittaavuus on oleellinen seuraus Kaplanin teoriasta: indeksikaalin sisältö on vain se objekti, johon indeksikaali viittaa suhteessa tiettyyn kontekstiin. Tämän rakenteen vuoksi kaksi lausetta, jotka eroavat toisistaan vain käytetyn indeksikaalin osalta, ilmaisevat saman väittämän kontekstissa, jonka suhteen molemmilla indeksikaaleilla on sama sisältö.⁵⁹ Hahmotelma kuitenkin mahdollistaa kahden ristiriitaisen proposition uskomisen samaan aikaan.⁶⁰ Kuvitellaan Puppe-koiran omistaja Tomppa, joka katsoo peiliin ja näkee ihmisen. Tomppa toteaa peiliä kohti lauseet ”minä olen Tomppa” ja ”hän ei ole Tomppa”. Tosiasiassa Tomppa näkee itsensä peilistä ja on viitannut itseensä sanalla ”hän”. Kontekstiin nähden Tompan lausumat ilmaisevat seuraavat singulaaripropositiot:

⟨IDENTITEETTI, ⟨Tomppa, Tomppa⟩⟩ ja ⟨NEGAATIO, ⟨IDENTITEETTI, ⟨Tomppa, Tomppa⟩⟩⟩.

Tomppa on siis ilmaissut ristiriitaiset propositiot. Mikäli Tompan väittämät ovat yhtenäisiä Tompan uskomuksien kanssa, Tomppa vaikuttaa uskovan kahteen ristiriitaiseen proposition. Ei kuitenkaan ole uskottavaa, että järkevänä miehenä Tomppa uskoisi kahteen ilmeisen ristiriitaiseen väittämään.⁶¹

Ristiriitaisten propositionien uskomisen lisäksi Kaplanin teorian suoraan viittaavuus tuottaa vaikeuksia demonstratiivipronominien, kuten ”tämä” ja ”tuo”, monimutkaisissa käyttöyhteyksissä. Näitä *kompleksisia demonstratiiveja* (engl. complex demonstratives) on substantiivilausekkeissa kuten ”tuo koira, joka noutaa palloa” ja ”tämä peili”. Kaplanin teoria ei onnistu selittämään demonstratiiveja, jotka ovat *sidottuina muuttujina* (engl. bound variable). Tämä ilmenee esimerkiksi virkkeessä: ”Jokainen autonkuljettaja muistaa sen päivän, kun he ajoivat ensimmäistä kertaa ilman ajo-

---

⁵⁹ Esimerkki tällaisesta tilanteesta on osiossa 3.2.

⁶⁰ Georgi n.d., 6a.

⁶¹ Samankaltaisen esimerkin kuvailee paremmin John Perry (osio 4.2.). Esimerkissä indeksikaalisten uskomusten haaste on ilmeinen.

opettajaa”. Kaplanin teorian mukaan kontekstissa kompleksisen demonstratiivin ”sen päivän” sisällön tulisi viitata tiettyyn päivään kontekstissa. Näin ei kuitenkaan ole, vaan demonstratiivi viittaa niihin eri päiviin, jotka kukin autonkuljettaja muistaa omalta osaltaan. ”Se päivä” on siis loogisesti sidottu muuttujaan ”jokainen autonkuljettaja”.⁶² Kaplanin teoria ei tällöin selitä kompleksisten demonstratiivien viittauksen kohteita oikein.⁶³

Saman ongelman suhteen on olemassa kompleksisia demonstratiiveja sisältäviä lauseita, joilla intuitiivisesti ei vaikuta olevan viittauksen kohdetta ollenkaan. Esimerkiksi lauseessa ”Se ihminen, joka ensimmäisenä sekoitti minttua, sokeria ja rommia yhteen, ei tiennytkään, kuinka herkullisen juoman tuli keksineeksi” puhujalla ei nähtävästi ole mielessä ketään tiettyä ihmistä, johon hän viittaa puhekontekstissa. Myöskään lausuman yhteyteen ei liity elettä tai tietynlaista aikomusta, joka tarkentaisi demonstratiivin ”se ihminen” tarkkaa viittauksen kohdetta. Kaplanin teorian mukaan puhujan lausuman pitäisi olla virheellinen ja epäselvä, koska sillä ei ole selkeää viittauksen kohdetta, mutta huomataan, että näin ei ole: puhuja esittää yleisen väitteen ensimmäisestä mojito-juoman keksijästä.⁶⁴

4.1 Vastaaja-pulma

Laajaa filosofista keskustelua tuottanut Kaplanin teorian kritiikki on *vastaaja-pulma* (engl. answering-machine puzzle), joka osoittaa, kuinka Kaplanin jako kontekstiin ja sisältöön ei aina riitä selittämään arkipäiväistä kielenkäyttöä. Kuten osiossa 3.2. käsiteltiin, Kaplan operoi konteksteja parametrien monikkona $\langle C_A, C_P, C_T, C_W \rangle$ ja indeksikaaleilla on sisältöjä suhteessa näihin konteksteihin. Kaplanin mukaan lause ”minä olen täällä nyt” on loogisesti validi, sillä puhuja on aina läsnä puhekontekstissa ja lauseen negaatio ”minä en ole täällä nyt” on epätotta arviointiolosuhteiden vuoksi.⁶⁵

⁶² Georgi n.d., 6a; Braun 2017, 1.2.

⁶³ Jeffrey King (2001) on esittänyt voimakasta kritiikkiä Kaplanin suoran viittauksen semantiikasta kompleksisten demonstratiivien osalta.

⁶⁴ Georgi n.d., 6a.

⁶⁵ ”Minä en ole täällä nyt” on epätosi, sillä ”minä” viittaa puhujaan, ”täällä” viittaa lausunnan paikkaan ja ”nyt” viittaa lausunnan aikaan eikä ole mahdollista kieltää olevansa siinä paikassa, jossa lausuu lauseen.

Kaplan kuitenkin myöntää, että lausetta ”minä en ole täällä nyt” käytetään usein puhelimen vastaajan tai paperilapun viestinä ja tällaiset tilanteet aiheuttavat erityistä epävarmuutta siitä, mihin tarkalleen ”täällä” ja ”nyt” ulottuvat viittaamaan.⁶⁶

Alan Sidelle huomauttaa artikkelissaan ”The Answering Machine Paradox” (1991), että pulma rakentuu Kaplanin oletukselle, että kontekstin puhuja on aina kontekstin paikassa kontekstin lausumishetkellä.⁶⁷ Arkisessa kielenkäytössä puhuja ja lausuma voivat kuitenkin eriytyä toisistaan – tällaisia tapauksia Sidelle kutsuu *viivästyneiksi ilmauksiksi* (engl. deferred utterances) – jolloin varsinainen puheen ilmaisu tapahtuu vasta, kun viesti kuunnellaan, vaikka puhuja on tuolloin muualla.⁶⁸ Kaplanin teoria ei sovellu vastaaja-pulman selittämiseen, sillä se ei huomioi paikan ja ajan erkaantumista lausumien suhteen.

4.2 Perryn sotkuinen ostaja ja indeksikaaliset uskomukset

Kaplanin teorialle kenties haastavin huomio koskee indeksikaalisten uskomusten kognitiivista roolia, mistä John Perry on esittänyt kuuluisan esimerkin. Samankaltaisesti kuin Tomppa-esimerkissä hahmotellaan ristiriitaisten propositioiden uskomisen mahdollisuus, Perry nostaa vielä indeksikaalisiin uskomuksiin kytkeytyvän kognitiivisen roolin. Indeksikaalisilla uskomuksilla tarkoitetaan karkeasti uskomuksia, joita toimijat ovat taipuvaisia ilmaisemaan lausumalla lauseita, jotka sisältävät indeksikaaleja.⁶⁹ Perry havainnollistaa Kaplanin kaltaisten suoraan viittaavien teorioiden puutteellisuuden uskomusten ja toiminnan välisen suhteen selittämisessä artikkelissaan ”The Problem of the Essential Indexical” (1979) kuvaamalla ”sotkuisen ostajan” (engl. the messy shopper) tilanteen:

Seurasin kerran ruokakaupassa lattialla olevaa sokerivanaa työntäen kärryäni hyllyrivistöä pitkin korkean hyllyn toista puolta ja takaisin toista puolta. Etsin ostajaa,

---

⁶⁶ Kaplan 1989a, 491 n. 12.

⁶⁷ Sidelle 1991, 527–528.

⁶⁸ Sidelle 1991, 535.

⁶⁹ Braun 2017, 4. Esimerkiksi lausumat ”Minä olen filosofi”, ”Sää on kaunis tänään” ja ”John on täällä” ilmaisevat indeksikaalisen uskomuksen.

jonka sokeripussi oli rikki, kertoakseni hänelle, että hän sotkee kaupan lattiaa. Jokaisella kierroksella hyllyn ympäri sokerivana paksuuntui. Näytti siltä, etten millään saisi sotkijaa kiinni. Viimein minulle valkeni: minä itse olin se ostaja, jota yritin tavoittaa.⁷⁰

Oletetaan, että hyllyjen päädyissä olisi peilit niin, että työntäessä ostoskärryjä Perry näkisi sotkijan peilistä. Todellisuudessa Perry näkee itsensä peilistä ja tätä tajuamattaan osoittaa peilikuvaa ja toteaa: ”uskon, että hän sotkee”. Sen jälkeen, kun Perry on ymmärtänyt itse olevan kaupassa sotkeva, hän lausuu ”minä sotken”, ja korjaa sokeria valuttavan pussin käärystään. Kaplanin teorian mukaan lauseet ”hän sotkee” ja ”minä sotken” ilmaisevat täsmälleen saman singulaarisen proposition ⟨John Perry, sotkemisen ominaisuus⟩.⁷¹ Tällöin Perry olisi jo uskonut sotkevansa kauppaa, kun hän seurasi sokerivanaa. Perryn mukaan sotkija kuitenkin saavuttaa uuden uskomuksen, jonka seurauksena myös hänen toimintansa muuttuu. Kaplanin teorian propositiostrukturi ei kykene selittämään, miksi sotkijan käyttäytyminen muuttui. Tämän kautta Perry argumentoi, kuinka indeksikaalit ovat kielenkäytössä välttämättömiä (engl. essential), eikä niitä voida palauttaa muihin kielellisiin muotoihin, kuten nimiin tai kuvauksiin.⁷²

Vaikka Kaplanin propositiostrukturi ei yksin selitä indeksikaalisen uskomuksen aiheuttamaa muutosta käyttäytymisessä, Kaplan pystyy selittämään Perryn esimerkin itse uskomuksen muutoksen sisällön ja karakterin erottelulla. Perinteisesti uskomus on käsitetty kaksipaikkaisena suhteena subjektin ja proposition välillä, mutta kun uskomus on indeksikaalinen, hahmottuu se kolmipaikkaisena suhteena subjektin, sisällön (eli proposition) ja karakterin välillä. Subjekti voi siis uskoa sisällön yhden karakterin kautta, mutta olla uskomatta samaa sisältöä toisen karakterin kautta.⁷³ Tällöin esimerkiksi

---

⁷⁰ Perry 1979, 3. Oma suomennos. ”I once followed a trail of sugar on a supermarket floor, pushing my cart down the aisle on one side of a tall counter and back the aisle on the other, seeking the shopper with the torn sack to tell him he was making a mess. With each trip around the counter, the trail became thicker. But I seemed unable to catch up. Finally it dawned on me. I was the shopper I was trying to catch”

⁷¹ Braun 2017, 4.1.

⁷² Perry 1979, 35.

⁷³ Ackerman 1989, 6.

sotkuinen ostaja hyväksyy singulaarisen proposition (John Perry, sotkemisen ominaisuus) karakterin ”hän sotkee” kautta, mutta ei ”minä sotken” karakterin kautta.⁷⁴

Tästä huolimatta Kaplanin selitys ei tavoita indeksikaalisten uskomusten psykologista ulottuvuutta. Perryn mukaan inhimillisen toiminnan selittäminen edellyttää uskomusten tarkastelua subjektiivisina *uskomustiloina* (engl. belief states) – ei pelkästään Kaplanin teorian korostamien *uskomusten kohteiden* (engl. object of belief, eli propositionien) kautta.⁷⁵ Kaplanin karakteri toimii kielellisenä esitystapana, mutta se on kognitiivisesti liian kankea tavoittamaan ajattelijan subjektiivista perspektiiviä tai sitä mielen sisäistä tilaa, joka ohjaa toimintaa ja itsetietoisuutta. Perryn mukaan juuri uskomustila, ei uskomuksen kohde, selittää inhimillistä toimintaa ja käyttäytymistä. Siirtymä uskomustilasta ”joku sotkee” tilaan ”minä sotken” on ratkaiseva, sillä vasta tämä muutos subjektin kognitiossa selittää sotkijan toiminnan muutoksen.⁷⁶ Tällaista selitysvoimaa Kaplanin teorialla ei ole.

Perryn esimerkki osoittaa, kuinka käyttäytymisen mielekäs selittäminen vaatii subjektiivisen näkökulman. Kaplanin teoriassa indeksikaalin sisältö on itse olio ja karakteri vastaa erilaisista kognitiivisista reiteistä saavuttaa sama sisältö. Karakteri on kuitenkin vain kielellinen sääntö, jonka avulla kieltä ymmärtävä osaa käyttää sanaa – se ei siis selitä sitä, miten olemme suhteessa ilmaisemaamme ajatukseen. Käyttäessäni sanaa ”minä”, tiedän kyllä sen kielellisen säännön, mutta käsitan ”minä” sanan viittauskohteen, eli itseni, myös tietyllä henkilökohtaisella, välittömällä tavalla. Koska Kaplanin malli on kytköksissä vain kielellisiin sääntöihin eikä itse ajatteluun, vaikuttaa Fregen teorian uudelleentulkitseminen hedelmälliseltä näkökulmalta. Fregen lähestymistapa mielen käsitteellä voi selittää juuri uskomusten kytköstä ajatteluun ja subjektiiviseen kokemukseen paremmin.

---

⁷⁴ Kaplan 1989a, 532–533.

⁷⁵ Perry 1979, 34.

⁷⁶ Perry 1979, 47–48.

4.3 Bobzien Fregen uudelleentulkitsijana

Fregen filosofiaa pyritty tulkitsemaan sekä korjaamaan indeksikaalien osalta monin tavoin. Erityistä päänvaivaa aiheuttaa ”minä” sanan yksityinen mieli ja sitä on pidetty Fregen filosofian vaikeimmin puolustettavana yksityiskohtana. Tähän pureutuen, Susanne Bobzienin tuore artikkeli ”The indexicality of ‘I’: Recalibrating Frege’s Lauben passage” (tulossa) tarjoaa Fregen filosofialle vakaamman pohjan osoittamalla Fregen perinteisen, valtavirtaisen tulkintatavan virheelliseksi. Tarkan tekstianalyysin ja käänöskorjausten avulla Bobzien pyrkii rakentamaan johdonmukaisen hahmotelman Fregen indeksikaalisesta ajattelusta, jonka kautta viestittävien ja viestimättömien minä-ajatusten välinen ero ja rooli selventyy.⁷⁷

Fregen viestittävät ja ei-viestittävät minä-ajatukset perustuvat erotteluun siitä, miten viittauksen kohde, eli tässä tapauksessa itse puhuja, on annettuna eri konteksteissa. Ei-viestittävät minä-ajatukset ovat se erityinen ja alkuperäinen tapa, jolla jokainen on annettu itselleen. Vain henkilö itse voi tavoittaa tällaisia minä-ajatuksia, eikä niitä voida viestiä muille. Viestittävät minä-ajatukset puolestaan ovat sellaisia ”minä” -sanon käyttöyhteyksiä, jotka muutkin ihmiset voivat tavoittaa – eli esimerkiksi ”hän, joka puhuu teille tällä hetkellä”.⁷⁸ Perinteisesti tällaisen jaottelun vuoksi ongelmaksi on noussut kääntämisen ongelma⁷⁹, jossa ei-viestittävät minä-ajatukset tulisi puhuessa ”kääntää” viestittäviin minä-ajatuksiin.⁸⁰ Bobzien kuitenkin ehdottaa, että viestittävien ja ei-viestittävien minä-ajatusten perimmäinen ero ei pohjaudu viestintään, vaan enemmän kokemuksen laatuun. Ei-viestittävät ajatukset liittyvät usein kokemuksen välittömyyteen, kuten haavoittumisen hetkellä koettuun kipuun. Tällaiselle minä-ajatukselle pelkkä kokemus riittää kiinnittämään viittauksen kohteeksi itsen.⁸¹

Bobzien argumentoi, että Fregen perinteinen tulkinta asettaa alkuperäisen filosofisen painotuksen väärin. Sen sijaan, että Fregen päämielenkiinto olisi ollut ei-viestittävät minä-ajatukset, useat Bobzienin tulkinnat osoittavat, että Fregen pääasiallinen huomio

---

⁷⁷ Bobzien (tulossa), 1.

⁷⁸ Frege 1984b, 358–360.

⁷⁹ Bobzien käyttää ilmaisua “I_i-to-I_c translation problem”.

⁸⁰ Bobzien (tulossa), 2.

⁸¹ Bobzien (tulossa), 27–29.

on viestittävässä minä-ajatuksissa ja ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Ei-viestittävä minä-ajatus toimi vain parin virkkeen sivuhuomautuksena ”Der Gedanke” esseessä, eikä Frege enää palannut ei-viestittäviin ajatuksiin muissa kirjoituksissaan.⁸² Bobzien myös arvelee, että ei-viestittävä minä saattoi olla Fregeltä historiallinen myönnytys aikakauden saksalaiselle idealismille. Tämänkään vuoksi Fregen järjestelmän filosofinen ydin ei ole ei-viestittävässä minässä.⁸³

Bobzien pitää ei-viestittävien minä-ajatusten olemassaoloa ongelmattomana sekä filosofisesti että kielellisesti. Ensisijainen syy tälle on se, että kukaan ei todellisissa viestintätilanteissa halua viestiä jotain, joka on periaatteellisesti ei-viestittävää. Viestinnällisen menestyksen kannalta pyritään välittämään sellaista sisältöä, jonka kuulija voi tavoittaa.⁸⁴ Kuulijan näkökulmasta on kielellisesti epäoleellista, lausuuko puhuja viestittävän vai ei-viestittävän minä-ajatuksen. Kuten Frege totesi, viestinnässä kuulija joutuu usein arvailemaan joitain asioita ja puhujan käyttäessä sanaa ”minä”, voi kuulija olettaa, että puhuja viittaa itseensä ja on kertomassa itsestään jotain.⁸⁵

Bobzienin artikkeli hahmottaa Fregestä modernimman kuvan kuin mitä monet perinteisemmät tulkinnat ovat antaneet ymmärtää. Mikäli Bobzien on oikeassa, Fregen teoria välttyy merkittäviltä puutteilta ja pulmilta, sillä sen lisäksi, että Frege onnistuu selittämään syvällisesti kielellisen merkityksen yhteyden todellisuuteen, välttyään suoraan viittaavien teorioiden haasteilta indeksikaalisiin ajatuksiin liittyen. Koska Fregen pyrkimys Lauben-katkelmassa ei ollut paljastaa indeksikaalisten ilmausten merkityksiä, vaan käsitellä sitä, miten voimme ilmaista indeksikaalisia ajatuksia, voi Fregen mielen käsite toimia työkaluna juuri kognitiivisten merkitysten tutkimiseen.

Bobzienin artikkelia voidaan kuitenkin pohtia kriittisesti sen osalta, selittääkö se Fregen ei-viestittävät minä-ajatuksia liian piiloon. Esittämällä Fregen filosofisen painopisteen olevan viestittävät minä-ajatuksia, Bobzien osittain sovittaa Fregen nykykielifilosofian muottiin, jossa subjektiivisen kokemuksen kattaminen väistyy merkitysteorian tieltä. Fregen tietynlaisena ansiona voidaan nimenomaan pitää itseviittaamisen välittömyyden

---

⁸² Bobzien (tulossa), 15–16.

⁸³ Bobzien (tulossa), 17.

⁸⁴ Bobzien (tulossa), 22.

⁸⁵ Bobzien (tulossa), 23.

kuvaamista ja inhimillisen toiminnan selittämistä, jonka takia viestimättömien minä-
ajatusten tulkitseminen ”marginaalisena myönnytyksenä ajan idealismille” saattaa
kaventaa Fregen teoriaa.

5 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut David Kaplanin teoriaa indeksikaaleista, jonka rooli kielifilosofian vaikutusvaltaisimpana viittaamisen mallina on kiistaton. Kaplanin teorian keskeinen vahvuus ja ensisijainen soveltuvuus on formaalissa semantiikassa ja kielellisen viittaamisen logiikassa, sillä Kaplan onnistuu sisällyttämään kontekstisidonnaisuuden osaksi muodollista järjestelmää. Teorian ytimessä Kaplan purkaa Fregen mielen käsitteen kahteen tasoon: karakteriin ja sisältöön. Erottelun avulla onnistutaan selittämään, miten indeksikaaliset ilmaukset voivat olla merkitykseltään pysyviä, vaikka niiden ilmaisema sisältö vaihtuu lausumiskonteksteissa. Teoria selittää myös sen, miten kielelliset ilmaisut kytkeytyvät fyysiseen maailmaan ja kontekstiin.

Teorian rajoitukset tulevat kuitenkin vastaan, kun tarkastellaan kognitiivista merkitystä ja mielenfilosofisia kysymyksiä indeksikaalisten uskomusten luonteesta. Kaplanin malli on luonteeltaan eksternalistinen, eli se keskittyy kielen ulkoiseen suhteeseen maailman kanssa ja totuusarvojen määräytymistä. Tällöin se jättää huomiotta uskomusten subjektiivisen ja psykologisen luonteen. Kuten teorian kritiikki nostaa esille, Kaplanin semanttinen sisältö ei riitä kattamaan indeksikaalisia uskomuksia. Vaikka Kaplan samastaa karakterin kognitiiviseen merkitykseen, ei pelkkä kielellisen säännön hallitseminen selitä täysin indeksikaalisten uskomusten toimintaa ohjaavaa roolia tai ajattelijan perspektiiviä itseensä.

Teoria näyttäytyy osin myös liian jäykkänä suhteessa luonnollisen kielen monimuotoisuuteen. Vastaaja-pulma nostaa teknologian tuoman haasteen Kaplanin mallille, sillä oletukset puhujan läsnäolosta eivät ole enää yksiselitteisiä. Teoria kohtaa vaikeuksia myös kompleksisten demonstratiivien ja yleisluontoisten indeksikaalien kohdalla, joiden viittaus ei ole aina suoraa tai mekaanista. Tällöin huomiot puhujan aikomuksista ja pragmaattisista tekijöistä ilmenevät tarpeellisina. Kaplanin mallin rajallisuuden vuoksi kognitiivinen tai uusfregeläinen analyysi nousee mielenkiintoisena reittinä indeksikaalisten uskomusten tutkimiseen. Fregen sopiva uudelleentulkinta ei välttämättä ole aivan yksinkertaista, mutta lähestymistavan keksiminen, joka korostaa

episteemistä suhdetta kohteeseen, vois toimia täydennyksenä Kaplanin formaalille mallille.

Kritiikistä huolimatta Kaplanin teorian perintö säilyy merkittävänä. Kaplanin teoria toimii edelleen kaikenlaisen indeksikaaleihin liittyvän keskustelun keskiössä. Vaikka teoriaa voidaan täydentää mielenfilosofisilla ja pragmaattisilla huomioilla, tarjoaa karakterin ja sisällön erottaminen edelleen selkeän ja vakiintuneen viitekehyksen kielen ja maailman välisen suhteen ymmärtämiseen.

Lähteet

- Ackerman, Felicia (1989). "Content, Character, and Nondescriptive Meaning", teoksessa J. Almog, J. Perry ja H. Wettstein (toim.): *Themes from Kaplan*, 5-21. New York: Oxford University Press.
- Bobzien, Susanne (tulossa). "The indexicality of 'I': Recalibrating Frege's Lauben passage", teoksessa *Oxford Studies in Philosophy of Language, Volume 4*. Oxford University Press. <<https://philpapers.org/archive/BOBTIO-2.pdf>> Viitattu 15.5.2026.
- Braun, David (2017). "Indexicals", teoksessa Edward N. Zalta (toim.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/indexicals/>>. Viitattu 15.5.2026.
- Devidi, Richard Charles (1996). *Frege on Indexicals: Sense and Context Sensitivity*. [Väitöskirja]. The University of Western Ontario (Canada).
- Fitch, Greg & Nelson, Michael (2024). "Singular Propositions", teoksessa, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (toim.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2024/entries/propositions-singular/>>. Viitattu 15.5.2026.
- Frege, Gottlob (1984a). "On Sense and Meaning", teoksessa McGuinness, Brian (toim.): *Gottlob Frege: Collected Papers on Mathematics, Logic, and Philosophy*. Oxford: Blackwell. (Alkuperäinen julkaisu 1892: "Über Sinn und Bedeutung", teoksessa *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, vol. 100)
- Frege, Gottlob (1984b). "Thought: A Logical Inquiry", teoksessa McGuinness, Brian (toim.): *Gottlob Frege: Collected Papers on Mathematics, Logic, and Philosophy*. Oxford: Blackwell. (Alkuperäinen julkaisu 1918: "Der Gedanke. Eine logische Untersuchung", teoksessa *Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus* 1)
- Georgi, Geoff (n.d.). "Demonstratives and Indexicals", teoksessa *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. <<https://iep.utm.edu/demonstratives-and-indexicals/>>. Viitattu 15.5.2026.
- Kaplan, David (1989a). "Demonstratives", teoksessa J. Almog, J. Perry ja H. Wettstein (toim.): *Themes from Kaplan*, 481–563. New York: Oxford University Press.
- Kaplan, David (1989b). "Afterthoughts", teoksessa J. Almog, J. Perry, and H. Wettstein (toim.): *Themes from Kaplan*, 565–614. New York: Oxford University Press.
- Perry, John (1977). "Frege on Demonstratives," teoksessa *Philosophical Review*, 86, 4: 474–497.

Perry, John (1979). "The Problem of the Essential Indexical", teoksessa *Noûs* 13 (1):3-21.

Raatikainen, Panu (2014). "Kielifilosofia", teoksessa *Logos-ensyklopedia*. Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere 2014.
<filosofia.fi/fi/ensyklopedia/kielifilosofia>. Viitattu 15.5.2026.

Recanati, François (2004). *Literal Meaning*. Cambridge University Press, Cambridge.

Sidelle, Alan (1991). "The Answering Machine Paradox", teoksessa *Canadian Journal of Philosophy* Vol. 21 (4): 525-539.

Soames, Scott (2010). *Philosophy of language*. Princeton, N.J. : Princeton University Press.